

George ORWELL

Toți suntem Macbeth

(text citit la radio în timpul celui de-al doilea război mondial)

George Orwell este scriitorul britanic care a marcat și transformat percepția umanității asupra structurilor sociale din întreaga lume. Aproape clandestine în perioada regimului comuniste, scrierile sale cele mai cunoscute, *Ferma animalelor* (1945) și *1984* (1949), prezintă izbitoare similitudini cu politica acestuia, dar și cu – mai ales acum când epoca supravegherii electronice înfloréște – structurile democratice ale societății capitaliste.

Romanele sale au cunoscut un succes răsunător imediat după publicare, consacându-l pe Orwell ca unul dintre scriitorii politici majori ai secolului XX, dar, până la cel de-al doilea război mondial, el era cunoscut doar unui cerc restrâns, deși publicase romane, volume de reportaje sociale, precum impresionantul *Omăgiu Cataloniei* (1938), bazat pe experiențele personale din timpul războiului civil spaniol. Considerați de mulți ca ani de stagnare creativă, anii de război, în care Orwell colaborează cu BBC-ul, au fost reevaluați de biografi și nu numai, prin prisma descoperirii unor noi texte-eseu în 1984.

G.W. Orwell a lucrat pentru BBC, secțiunea dedicată programelor pentru India, din august 1941 până în noiembrie 1943, la crearea de programe radiofonice. Pe lângă comisionarea, editarea și prelucrarea unui număr impresionant de texte aparținând unor scriitori englezi și indieni, a scris el însuși o parte dintre aceste programe. Misiunea lui era să realizeze o "universitate pe calea undelor" pentru studenții din Punjab și alte universități indiene, împreună cu emisiuni săptămânale menite a-i ajuta pe indienii educați să urmărească mersul războiului, deoarece, mai ales la început, cel de-al doilea război mondial, pentru Marea Britanie a fost unul de propagandă și mai puțin unul efectiv.

Majoritatea acestor texte era considerată pierdută până în 1984. Întâmplător, unul dintre biografii lui Orwell descoperă un astfel de text dar catalogat nu sub numele lui Orwell, ci al prezentatoarei indiene care l-a citit pe post. Mutarea arhivelor BBC de la Londra la Reading, într-un spațiu în care documentele erau mai ușor accesibile, ca și o jumătate de an de căutări (căci textele erau organizate administrativ după ziua de emisie sau după numele colaboratorului, și nu după numele realizatorului) au dus la găsirea unui număr semnificativ de texte și scrisori inedite, *Macbeth* fiind unul dintre acestea. (A.M.W.)

Macbeth este poate cea mai reușită dintre tragediile shakespeariene. Vreau să spun că valoarea lui Shakespeare ca poet și a lui Shakespeare ca dramaturg se combină în această tragedie mai fericit decât în oricare altă operă a sa. În special spre final, tragedia debordează de poezie de cea mai bună calitate, fiind totodată perfect construită, în așa măsură încât ar constitui o dramă perfectă, chiar și tradusă neîndemânatic într-o altă limbă. Nu vreau să vorbesc despre versul shakespearian în *Macbeth*. Mă voi ocupa de *Macbeth* doar ca tragedie, pentru asta voi prefera să fac, înainte de orice comentariu, un scurt rezumat al tramei.

Macbeth este un nobil scoțian al Evului Mediu. Într-o zi, întorcându-se dintr-o bătălie în care se remarcase și în care câștigase favoarea regelui, întâlnește trei vrăjitoare care profețeau că, la rândul său, Macbeth va deveni rege. Alte două profeții ale vrăjitoarelor se împlinesc aproape instantaneu, fiind astfel inevitabil ca Macbeth să nu se întrebe cum s-ar putea împlini cea de-a treia, atât timp cât regele, Duncan, trăiește și are doi fii. Este limpede că, din chiar momentul în care a ascultat profeția, Macbeth își imaginează asasinarea lui Duncan și deviază suspiciunile spre cei doi fii ai regelui. Aceștia abandonează țara și, cum după ei Macbeth este moștenitorul cel mai apropiat, el va fi încoronat.

Însă acest prim delict târăște inexorabil după sine o înșiruire de alte delikte ce îl vor duce pe Macbeth, în final, la ruină și moarte. Vrăjitoarele îi profetiseră că, deși s-ar fi convertit într-un rege, nici unul dintre fiii lui nu-l va succeda la tron, fiind urmat de descendenții prietenului său, Banquo. Macbeth îl asasinează pe Banquo, al cărui fiu, evident, scapă. Vrăjitoarele îl pun în gardă pe Macbeth contra lui Macduff, iar Macbeth știe, chiar dacă semiinconștient, că Macduff îl va distruge. Încearcă atunci să îl omoare pe Macduff, dar și acesta reușește să fugă, chiar dacă soția și familia îi sunt exterminate de o manieră atroce.

Prin intermediul unui lanț inexorabil de întâmplări, Macbeth, inițial un om curajos și, în nici un caz, ticălos, termină prin a se transforma în figura clasică a tiranului, terorizat la rândul lui, urât și temut de toți, înconjurat de spioni, asasini și turnători, obsedat continuu de frica de trădare și de revolte.

Reprezintă, într-adevăr, un model dintr-o versiune primitivă medievală a dictatorului de tip modern, fascist. Situația sa îl obligă să fie, pe măsură ce trece timpul, din ce în ce mai crud. Chiar dacă la început Macbeth este cel ce dă înapoi în fața fărădelegii, iar Lady Macbeth este cea care își bate joc de nehotărîrea lui, ulterior el este cel ce omoară femeii și copiii fără nici o ezitare, moment în care Lady Macbeth își pierde complet frivolitatea și moare seminebună. Fără îndoială, de la începutul și până la finalul piesei – acesta și fiind cel mai mare câștig psihologic al dramei –, Macbeth rămâne perfect recognoscibil ca fiind aceeași persoană și care vorbește aceeași limbă; este împins din delict în delict nu dintr-o răutate a lui înnăscută, ci doar pentru ceea ce îi apare ca o necesitate ineluctabilă. În final, izbucnește o revoltă, iar Macduff și Malcolm, fiul lui Duncan, invadează Scoția în fruntea armatei engleze.

Vrăjitoarele făcuseră, de asemenea, o altă profeție ce părea să garanteze impunitatea lui Macbeth. În ce fel și cum se împlinește această profeție, fără a fi dezmințită, o vom afla în scenele ce urmează. În final, după cum el însuși știe încă de la început, este omorât de către Macduff. Când adevărata semnificație a profeției se clarifică, Macbeth își pierde întreaga speranță și sfârșește luptându-se, susținut de instinctul pur al războinicului ce moare în picioare dar nu se predă niciodată.

În toate marile tragedii shakespeariene, subiectul prezintă conexiuni recognoscibile cu viața cotidiană. În *Antoni și Cleopatra*, spre exemplu, subiectul se referă la puterea pe care o femeie nedemnă poate ajunge să o aibă asupra unui bărbat foarte curajos și înzestrat. Tema din *Hamlet* prezintă disocierea dintre inteligență și abilitate practică. *Regele Lear* reflectă o idee foarte subtilă: dificultatea de a discerne între generozitate și debilitate (motiv ce re apare, sub o formă și mai crudă, în *Timon din Atena*).

În *Macbeth*, tema este, pur și simplu, ambiția.

Și chiar dacă toate tragediile lui Shakespeare pot fi transpuse în termenii vieții cotidiene contemporane, istoria lui Macbeth mi se pare dintre toate cea mai apropiată de experiența comună. La proporții reduse și de o manieră inofensivă, toți ne-am comportat cândva, cu consecințe asemănătoare, într-un fel nu prea îndepărtat de cel al lui Macbeth.

Dacă vrei, *Macbeth* reprezintă istoria lui Hitler sau a lui Napoleon. Dar, de asemenea, reprezintă istoria oricărui funcționar de bancă care falsifică un cec, a oricărui angajat ce acceptă mită, a oricărei ființe umane ce, în realitate, profită de orice avantaj meschin pentru a se simți mai important și pentru a fi superior semenilor.

Asta se bazează pe iluzoria convingere umană cum că o acțiune poate rămâne izolată, anume că cineva își poate spune sieși: "Voi comite doar această crimă pentru a-mi atinge scopul, după care voi redeveni imediat o persoană respectabilă". În realitate însă, așa cum descoperă Macbeth, o crimă naște alta, chiar dacă gradul de ticăloșie a celui care o comite nu crește. Primul asasinat l-a înfăptuit pentru a-și îmbunătăți statutul; următoarele, mult mai monstruoase, le-a comis pentru propria-i apărare.

Spre deosebire de majoritatea dramelor shakespeariene, *Macbeth* se aseamănă cu tragediile grecești din momentul în care finalul poate fi prevăzut. Încă de la început se știe, în linii mari, ce se va întâmpla. Asta face ca ultimul act să fie cu atât mai emoționant, chiar dacă, după părerea mea, cea mai fascinantă parte a poveștii constă în banalitatea sa esențială. *Hamlet* este tragedia unui om care nu știe cum să înfăptuiască un delict. *Macbeth* este tragedia unui om care știe cum să-l comită; și chiar dacă, în realitate, majoritatea dintre noi nu înfăptuim atare delict, situația lui Macbeth este mai aproape de viața cotidiană.

Merită menționat că utilizarea magiei și a vrăjitoriei nu conferă operei un aer de irealitate. Într-adevăr, chiar dacă climaxul, culminarea emoțională a ultimului act, depinde de exactitatea cu care se împlinește profeția vrăjitoarelor, acestea nu sunt totuși complet indispensabile dramei. Ar putea fi eliminate fără a afecta esența poveștii.

Probabil că au fost inserate pentru a atrage atenția regelui Jacob I ce tocmai urcase atunci pe tronul Angliei și care credea cu convingere în vrăjitorii.

Există o scenă ce aproape sigur a fost inserată cu intenția de a-l lingeși pe rege. Această scenă este unicul punct slab al tragediei ce ar trebui eliminat din reprezentații. Dar, chiar și așa cum apar în text, vrăjitoarele nu afectează percepția generală de plauzibilitate. Nu schimbă nimic și nici nu tulbură cursul naturii: se limitează la a prezice viitorul, viitor pe care, pe de altă parte, spectatorul îl poate prevedea.

Trăiești cu senzația că, în mod sigur, însuși Macbeth poate prevedea ce se va întâmpla. Vrăjitoarele sunt prezente de fapt pentru a accentua senzația de predestinare negativă. Un scriitor modern, ce ar trebui să istorisească această poveste, ar vorbi poate despre subconștientul lui Macbeth în loc să vorbească despre vrăjitorii. Cele mai importante, însă, rămân modul gradual în care se dezvoltă consecințele primului delict, iar în ceea ce îl privește pe Macbeth, semiconștiența faptului că, încă din chiar momentul înfăptuirii, această primă crimă îl va duce inevitabil la dezastru.

Macbeth este unica dintre dramele shakespeariene în care jocosul, ticălosul și eroul coincid. Aproape întotdeauna, la Shakespeare te afli în fața spectacolului unui om bun, ca Othello sau ca Regele Lear, care suferă o decepție; sau unui erou negativ, ca Iago, care face rău din pură ticăloșie.

În *Macbeth*, vina și nenorocirea sunt același lucru; un om pe care nu-l putem considera complet ticălos înfăptuiește monstruoșități.

Este foarte greu să nu te emoționeze acest spectacol. Dat fiind că drama este atât de bine urzită că nici cea mai incompetentă punere în scenă nu o poate distruge și dat fiind că, în plus, conține unele dintre cele mai frumoase versuri scrise vreodată de Shakespeare, cred că am dreptate să o consider, așa cum am făcut la început, cea mai reușită dramă shakespeariană.